

Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского
Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. № 2-1 (Ч. 2). С. 363-368.

УДК 343.132

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОПИТУ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Титов А. М., Тютюнник Т. В.

*Донецький університет економіки та права
м. Донецьк, Україна*

Стаття присвячена правому регулюванню допиту експерта відповідно до нового Кримінального процесуального кодексу України. Розглянуті стадії допиту експерта у кримінальному провадженні, а також особливості підготовки експерта до допиту.

Ключові слова: судовий експерт, допит експерта, стадії допиту експерта, підготовка до допиту експерта.

Вступ. Допит є найрозповсюдженішою слідчою дією. За його допомогою одержується і перевіряється значна частина інформації, необхідної для встановлення істини по справі. Тому цілком закономірним виступає інтерес дослідників до проблем допиту в кримінальному судочинстві. Чималий внесок у дослідженні різноманітних проблем допиту зроблений Ароцкером Л. Є., Баєвим О. Я., Бахіним В. П., Белкіним Р. С., Васильєвим О. М., Дуловим А. В., Карнеєвою Л. М., Коноваловою В. О., Порубовим М. І., Шепітьком В. Ю. та багатьма іншими вченими. Однак, необхідно зазначити, що вказана тема не може бути вичерпною, тому що різні аспекти проведення допиту постійно узагальнюються і на практиці впроваджуються нові психологічні та науково-методичні засоби його проведення.

Виклад основного матеріалу. Допит з точки зору кримінального процесу та криміналістики – це слідча дія, змістом якої є отримання та фіксація уповноваженою особою у встановленій кримінальним процесуальним законом формі показань, які містять відомості, що мають значення для вирішення кримінальної справи. З точки зору судової психології допит – це процес специфічного спілкування слідчого або судді з особою, яка допитується. Загальним виступає лише те, що вказані позиції з різних боків висвітлюють той чи інший бік слідчої дії.

Одним із засобів отримання доказів в кримінальному провадженні виступає допит експерта, який проводиться з метою роз'яснення проведеного ним дослідження. Допит експерта можливий лише після надання ним письмового висновку та не повинен виходити за межі проведеного дослідження. Допит експерта є процесуальною дією, яка може здійснюватися як в ході досудового розслідування, так і під час судового розгляду.

На стадії досудового розслідування допит експерта є можливим лише після ознайомлення слідчого з висновком експерта і метою цього допиту є одержання роз'яснення або доповнення висновку. На стадії судового розгляду кримінальної справи допит експерта може бути проведений також лише після дослідження висновку судом.

Проходить він у формі задавання питань експертові, спрямованих на роз'яснення і доповнення його висновку. КПК України містить положення, згідно яких показання експерта, наряду з висновком експерта, входять до джерел доказів (ст. 84), та наділяє експерта певними правами та обов'язками (ст. 69) [1].

Ароцкер Л. Є. вважав, що предметом допиту експерта можуть бути найрізноманітніші по своєму характеру обставини, що вимагають його спеціальних знань, але будь-які з них повинні відноситися до предмету проведеної експертизи. Це означає, що питання суду і учасників процесу повинні стосуватися об'єктів, досліджених експертом в межах питань, які ним вирішувалися і знайшли своє відображення у висновку. Вчений справедливо визначав, що все різноманіття питань, які суд і учасники процесу можуть задавати експертові для роз'яснення і доповнення його висновку, зводиться до питань теоретичного, довідкового та методичного характеру [2, с. 108].

Паневін О. С. і Сухова Г. Є. вважають, що експерт може бути допитаний в судовому засіданні у випадках необхідності: а) роз'яснення використаних методик експертного дослідження, спеціальних термінів, характеру висновку (чи є він категоричним, вірогідним або альтернативним); б) встановлення придатності наданих для дослідження об'єктів; в) доповнення висновку додатковою аргументацією окремих положень; г) повідомлення про встановлені під час дослідження факти, за якими перед експертом не ставилися питання при призначенні експертизи; д) мотивування окремих відповідей на поставлені питання, якщо це не вимагає проведення додаткової експертизи [3, с. 11].

Експерта можуть допитувати й у таких випадках, коли немає необхідності в додаткових дослідженнях, а мова йде про роз'яснення термінології, окремих формулювань, уточнення даних, що характеризують компетенцію експерта і його відношення до справи; про необхідність більш детального опису ходу дослідження; коли слідчому потрібно роз'яснити розбіжність між обсягом поставлених питань і висновками експерта чи між дослідницькою частиною висновку й висновками; коли незрозумілі причини розбіжностей між членами експертної комісії; при з'ясуванні питання, якою мірою експерт обґрунтовує свій висновок слідчими матеріалами, і т.д. У результаті допиту експерта той, хто допитує, може дійти висновку про необхідність призначити додаткову чи повторну експертизу.

Для учасників кримінального процесу, які не мають спеціальних знань, не завжди є очевидною правомірність ініціативи судово-експертної установи щодо застосування певних експертних методик під час проведення судових експертиз, особливо комплексних. Розподілення повноважень між членами експертної комісії є доволі неоднозначним. Тому учасники кримінального провадження часто потребують від експертів додаткових роз'яснень та доповнень із приводу виконаної ними експертизи. Питання щодо формування та незмінності внутрішнього переконання експертів, які діяли в складі комісії під час проведення комплексної експертизи, також можуть стати предметом допиту експертів у судовому засіданні [4].

Допит експерта в психологічному контексті можна уявити як процес спілкування учасників судочинства, який складається з послідовно взаємопов'язаних стадій, котрі підпорядковані досягненню загальної мети. Це стадія сприйняття, обробки та фіксації мислення; стадія передавання інформації від експерта до учасників судочинства та в зворотному напрямку; стадія переконання учасників процесу в обґрунтованості та об'єктивності висновків експертного дослідження.

Перша стадія сприйняття, обробки та фіксації мислення полягає в отриманні максимального обсягу інформації тією особою, яку допитують, осмислення цілі та предмета допиту. Однак такого роду інформація щодо намірів того, хто проводить допит, не завжди може бути зрозумілою, в тому числі під час судового засідання, коли кожна сторона, використовуючи принцип змагальності, прагне впевнити суд в своїй правоті.

Слід звернути увагу на те, що сторони кримінального провадження можуть клопотати про допит експерта лише в суді, а не на досудовому розслідуванні (ч. 7 ст. 101 КПК України). При цьому експерта, який проводив експертизу за зверненням сторони обвинувачення, першою допитує сторона обвинувачення, а експерта, який проводив експертизу за зверненням сторони захисту, – сторона захисту. Після цього експерту можуть бути поставлені запитання потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, їх представниками та законними представниками, а також головою та суддями (ч. 2 ст. 356 КПК України) [1]. Маркуш М. А. відзначала, що в разі, коли одна із сторін висловлює сумнів з погляду вірогідності і повноти наявного висновку і клопоче про виклик експерта в суд, запитання експерту повинна спочатку задавати саме ця сторона, а вже потім протилежна сторона і суд. Це надасть можливість досліджувати висновок експерта з позиції змагальності і підкреслити сторонами обвинувальні чи виправдувальні твердження, що містяться у висновку експерта [5, с. 142]. Така позиція видається нам слушною і більш відповідаючою принципу змагальності, ніж викладена у чинному КПК.

Відзначимо, що, згідно зі ст. 137 КПК України, в повістці про виклик повинно бути зазначено: 1) прізвище та посада слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснює виклик; 2) найменування та адреса суду або іншої установи, до якої здійснюється виклик, номер телефону чи інших засобів зв'язку; 3) ім'я (найменування) особи, яка викликається, та її адреса; 4) найменування (номер) кримінального провадження, в рамках якого здійснюється виклик; 5) процесуальний статус, в якому перебуває викликана особа; 6) час, день, місяць, рік і місце прибуття викликаної особи; 7) процесуальна дія (дії), для участі в якій викликається особа; 8) наслідки неприбуття особи за викликом із зазначенням тексту відповідних положень закону, в тому числі можливість застосування приводу; 9) передбачені цим Кодексом поважні причини, через які особа може не з'явитися на виклик, та нагадування про обов'язок заздалегідь повідомити про неможливість з'явлення; 10) підпис слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснив виклик [1]. Але на практиці більшість таких даних відсутня (часто навіть не вказується прізвище підозрюваного, обвинувачуваного і номер кримінального провадження), через що експерт просто не може мати можливості повно та обґрунтовано пояснити етапи проведеного дослідження та отримані висновки.

Друга стадія реалізується через питання та відповіді, в результаті чого здійснюється передавання інформації від експерта до учасників судочинства та в зворотньому напрямку. Це може мати вигляд взаємної передачі інформації протягом бесіди для налагодження психологічного контакту між сторонами. На цій стадії експерту можна поставити уточнюючі, деталізуючі і контрольні запитання. Відповідно до ч. 5 ст. 356 КПК України, кожна сторона кримінального провадження для доведення або спростування достовірності висновку експерта має право надавати відомості, які стосуються знань, вмінь, кваліфікації, освіти та підготовки експерта.

Третя стадія допиту судового експерта, на наш погляд, є найбільш складною та відповідальною, бо включає в себе переконання учасників в обґрунтуванні та об'єктивності висновків проведеного експертного дослідження.

Психологічна підготовленість експерта до допиту має важливе значення для його успішного проведення. Це досягається добрим володінням усного мовлення, невербальними засобами комунікації, спеціальними психологічними прийомами впливу на опонента, способами психологічного захисту та своєчасної відповіді. Тактична підготовленість експерта полягає в наявності в нього чіткого та переконливого обґрунтування свого експертного висновку. Це досягається вмінням застосовувати свої знання, практичний досвід, а також знанням особливостей проходження психічних процесів (увага, сприйняття, пам'ять) у різних категорій людей.

Упевнений і грамотний виступ експерта може формуватися на його практичному досвіді. І все ж, на нашу думку, необхідно ретельно підготуватися до майбутнього допиту у суді та не розраховувати на успішне імпровізування. Як свідчить практика, підготовка експерта до допиту найчастіше носить ситуативний характер. У зв'язку з цим існує необхідність систематизації знань і вироблення методичних рекомендацій щодо виступу експерта в суді. Необхідність розробки методики підготовки експерта до допиту обґрунтовується значущістю судової експертизи як джерела доказу, подальшим розвитком принципу змагальності у судочинстві, вдосконаленням науково-технічної галузі та широким використанням її результатів у правоохоронній діяльності, ускладненням методик, що використовуються експертами, впровадженням до експертизи засобів об'єктивізації досліджень тощо.

Підготовка експерта до допиту включає: 1) підготовчу стадію – ознайомлення з питаннями, визначення цілей та завдань, вивчення матеріалів справи, осмислення та відбір необхідної і достатньої інформації; 2) синтезуючу стадію – узагальнення всієї інформації, визначення послідовності виступу, вибір переконливих засобів передавання інформації; 3) стадію реалізації обсягу підготованого матеріалу – встановлення психологічного контакту, відстоювання загальних положень своєї позиції, роз'яснення та переконання опонентів в обґрунтованості своїх висновків.

Висновок. Таким чином, наскільки чітко й обґрунтовано експертом будуть викладатися факти, настільки переконливо буде сприйматися відповідна інформація. Отже, окрім володіння спеціальними пізнаннями в галузі своєї діяльності, судовому експерту необхідні навичками публічного мовлення, що є важливою складовою успішної діяльності.

Список літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // *Голос України*. – 19 травня 2012. – № 90-91.
2. Ароцкер Л. Е. Тактика и этика судебного допроса / Л. Е. Ароцкер. – М. : Юридическая литература, 1969. – 120 с.
3. Паневін О. С. Судова експертиза в кримінальних справах / О. С. Паневін, Г. Є. Сухова // *Вісник Верховного Суду України*. 1997. № 3. С. 11.
4. Роз'яснення висновку комплексної експертизи під час допиту експерта. – Режим доступу. – [Електронний ресурс] : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12momevc.pdf>.
5. Маркуш М. А. Принцип змагальності в кримінальному процесі України : монографія / М. А. Маркуш. – Х. : Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2007. – 208 с.

Титов А. Н., Тютюнник Т. В. Некоторые аспекты допроса эксперта в уголовном процессе / А. Н. Титов, Т. В. Тютюнник // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-1. – Ч. 2. – С. 363-368.

Статья посвящена правовому регулированию допроса эксперта согласно новому Уголовному процессуальному кодексу Украины. Рассмотрены стадии допроса эксперта в уголовном производстве, а также особенности подготовки эксперта к допросу.

Ключевые слова: судебный эксперт, допрос эксперта, стадии допроса эксперта, подготовка к допросу эксперта.

SOME ASPECTS OF EXPERT INTERROGATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Tytov A. M., Tyutyunnik T. V.

Donetsk University of Economics and Law, Donetsk, Ukraine

This article is devoted to legal regulation expert examination under the new Criminal Procedure Code of Ukraine. The specificity of the subject expert examination and procedural features of this investigation (Investigation) action. Stages of interrogation expert in criminal proceedings and their content. The features expert training to interrogation.

Found that examination are the most common investigative action. This allows derived and verified much of the information needed to establish the truth of the case. Examination in terms of Criminal Procedure and Criminalistics this investigative action, the content of which is receiving and fixing the authorized officer in the prescribed form of criminal procedural law statements that contain information relevant to a criminal case. In terms of forensic psychology interrogation a process specific communication investigator or judge the person to be examined. Common speaks only what is listed positions from different angles highlight one direction or another investigative action.

Determined that one means of obtaining evidence in criminal proceedings is the examination of the expert who carried out to clarify he conducted research. Grilling Expert possible only after giving him a written opinion and should not go beyond the study. Grilling Expert a procedural action that may take place during preliminary investigation and during the trial.

It is noted that the expert may be questioned in court in cases of necessity: Clarification used methods assessment, technical terms, the nature of opinion (whether it is categorical, probable or alternative) installation date provided for research facilities; completion report more arguments of certain provisions; reports found during the research the facts on which the expert were not asked the question in an examination, and e) the motivation of the individual responses to the questions, if it does not require an additional examination. Experts can examine and in these cases where there is no need for additional research, but it is a clarification of terminology, specific formulations, specification data on the expert's competence and its relevance to the case, the need for a more detailed description of the course of the study, when investigating to clarify the difference between the amount of the questions and conclusions of the expert or between research findings and the conclusion part, when inexplicably differences between members of the expert committee, while clarifying the question to what extent the expert justifies its conclusion investigative materials, etc. As a result of interrogation expert one who interrogates may conclude on the need to appoint additional or re-examination.

Determined that the questioning of an expert in psychological context can be represented as a process of communication between members of judiciary, consisting of a series of interrelated steps that are subject to the achievement of common goals. This stage of perception, processing and fixing thought, phase transfer of information from the expert to the participants of the judiciary and in the opposite direction, stage actors believe in the validity and objectivity of the conclusions of the expert study.

Found that training expert to interview include: 1) the preparatory stage exploring issues, setting goals and objectives of the case study, understanding and selection of the necessary and sufficient information; 2) synthesizing stage a synthesis of all the information, determining the sequence of presentation, choice of compelling of information transfer, and 3) the stage of implementation of prepared material installation psychological contact, upholding the general provisions of its position, explanation and persuasion opponents validity of their conclusions.

Key words: forensic expert, the expert examination, stage of examination of experts and the interrogation expert.

Spysok literatury:

1. Kryminal'nyj procesual'nyj kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI // Golos Ukrainy. – 19 travnja 2012. – № 90-91.
2. Arocker L. E. Taktika i jetika sudebnogo doprosa / L. E. Arocker. – M. : Juridicheskaja literatura, 1969. – 120 s.
3. Panjevin O. S. Sudova ekspertyza v kryminal'nyh spravah / O. S. Panjevin, G. Je. Suhova // Visnyk Verhovnogo Sudu Ukrainy. 1997. № 3. S. 11.
4. Roz'jasnennja vysnovku kompleksnoi' ekspertyzy pid chas dopytu eksperta. – Rezhym dostupu. – [Elektronnyj resurs] : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12momevc.pdf>.
5. Markush M. A. Prynyp zmagal'nosti v kryminal'nomu procesi Ukrainy : monografija / M. A. Markush. – H. : Vydavec' SPD FO Vapnjarchuk N.M., 2007. – 208 s.